

O'ZBEKISTONDA YOSHLAR IJTIMOYLAHVUDA MILLIY-SIYOSIY MENTALITETNING O'RNI

Yusupov Axrorjon Qurbonovich

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

Tel.99891-156-96-30

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil Jurnal soni: 13 Maqola raqami: 51 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1061</p> <p>KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS</p> <p>Yangi O'zbekiston strategiyasi, mentalitet, siyosiy madaniyat, adolatli jamiyat qurish, inson manfaatlarini, siyosiy tuzum, milliy rivojlanish, bag'rikenglik, sabr toqatlilik.</p>	<p>Mazkur maqolada Mustaqillik yillarida O'zbekistonda yoshlar ijtimoiylashuvida milliy-siyosiy mentalitetning o'rni, yoshlarning siyosiy madaniyatini rivojlantirishning mafkuraviy omillari tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish uchun respublikada olib borilgan islohatlar, qarorlar, farmonlar va ularning amaldagi natijalari ilmiy asosda tahlil etilgan. Maqolada tadqiq etilayotgan mavzu yuzasidan N.E.Soliyeva, X.I.Abduraxmonovlar tadqiqot ishlarini olib borgan bo'lib, mazkur tadqiqotlarda O'zbekistonda yoshlar siyosiy faolligi, yoshlar ijtimoiylashuvida milliy-siyosiy mentalitetning o'rni, siyosiy madaniyati, ma'naviy-mafkuraviy omillarini rivojlantirish o'rganilgan. A.A.Jalilov, A.Z.Sharipov tomonidan esa yoshlarning innovatsion-kreativ yondashuvlari mustaqillik yillardagi jarayonlari umumiy tarzda tahlil etilgan. Mazkur ishimizda yuqorida sanab o'tilgan tadqiqotchilarning ishlari muhim manbaviy asos bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli biz mazkur maqolada yoshlarning jamiyatimiz boshqaruvida yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini tadqiq etishni asosiy maqsad etib qo'ydik. Shuningdek maqolada mustaqillikning dastlabki yillaridagi respublikadagi va hozirgi kunda yoshlarga etibor aniq tahlillar asosida qiyosiy o'rganilgan. Shuningdek olingan tahlil natijalari asosida yoshlar faolligini rivojlantirish, samaradorligini oshirishga doir taklif va xulosalar ishlab chiqilgan.</p>

Kirish. Jamiyat tarixi, mohiyat e'tiboriga ko'ra kishilar o'rtasidagi munosabatlar tarixidan iboratdir. Tarixiy taraqqiyotning har bir davrida tarkib topgan ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tuzum esa jamiyatni tashkil qilgan shaxslar o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy munosabatlarni shakllantiradi va idora qiladi. Shu sababli, har bir shaxsning jamiyatda tutgan o'rni, maqsadi, manfaatlarini, tuzum tomonidan unga berilgan erkinlik darajalari o'rni kabi masalalar o'ziga xos ijtimoiy muammolarni tashkil qiladi.

O'zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo'liga o'tishi mamlakatimizni buyuk tarixiy burilishlar, ma'naviy-siyosiy va axloqiy o'zgarishlar jarayoniga boshladi. Ma'lumki, Sobiq Ittifoq davrida madaniy merosni, qadriyatlarini o'rganishga sinfiylik va partiyaviylik mezonlari asosida yondashilgani xalqimiz tarixining ko'plab yorqin sahifalarini soxtalashirishga yoki butunlay inkor etishga olib kelgan edi¹. Mustaqillikdan keyin biz o'z ona yurtimiz tarixi, madaniyati va ma'naviyatini yaxlit va xolisona o'rganish imkoniyatiga ega bo'ldik. Bugungi kunda bu o'rinda katta va zalvorli qadamlar qo'yilmoqda.

Mentalitet muayyan bir shaxs, millat yoki elatga xos tabiiy, tarixiy, ijtimoiy, ma'naviy-axloqiy shart-sharoitlarda shakllanuvchi alohida ijtimoiy murakkab hodisadir. Mas'uliyat – muayyan kishi yoki shaxsning, avvalo, o'z oilasi, mahalla-ko'y, millati, davlati va jamiyat oldidagi burchi vazifasini, shaxsiy javobgarlik hissini chuqur anglash, muhim hayotiy masalalarga daxldorlik tuyg'usi bilan yashashdan iborat. Ayni paytda mas'uliyatni yuzaga kelishining obyektiv hamda subyektiv asoslari ham mavjud².

Milliy rivojlanish tajribasi va shaxs mentalitetidagi o'ziga xosliklar shundan dalolat bermoqdaki, inson erkinligi va mas'uliyatini uyg'unlashtirishda ijtimoiy institutlar qonun talablariga tayansalar, jamoat birlashmalari odob-axloq normalariga, jamoatchilik fikriga sudyanaidilar. Agar ana shu ikki yo'nalishda me'yor va muvozanat ta'minlansa, shaxsni erkin, mustaqil faoliyat ko'rsatishi uchun real shart-sharoitlar yuzaga keladi. Demak, mas'uliyatning ijtimoiy, huquqiy hamda ma'naviy omillari, eng avvalo, jamiyatning tabiati, uning gumanistik mohiyati bilan bog'liq bo'ladi. Boshqacha aytganda, shaxs mas'uliyati – uning erkinligiga mon'elik qilmasligi, shaxsning faoliyati, fikrlash tarzi sobiq tuzum davrida bo'lganidek kimlarningdir manfaati yo'lida boshqarilmasligi kerak. O'zbek xalqining yuksak ma'naviyati o'ta vazminlik, sabr-toqatlilik, insonparvarlik fazilatlarida namoyon bo'ladi.

O'zbek xalqining yana qator o'ziga xos xususiyatlari borki, ulardan bir biz bugun alohida tadqiq qilishga harakat qilmoqchi bo'lgan masala-bag'rikenglik, sabr toqatlilik xususiyatidir. Bag'rikenglik ko'p qirrali va murakkab hodisadir. U ijtimoiy munosabatlar hosilasi sifatida jamiyatning muayyan madaniy-tarixiy holatiga muvofiq hodisadir. Jamoat obrazining timsoli o'laroq, u shu jamiyatga xos mentalitet, insoniy mehr-oqibat, hurmat, muhabbat, bag'rikenglik darajalarini o'zida aks ettiradi.

O'zbek milliy mentalitetining shakllanishida turfa omillar borki, ulardan birinchisi o'zbek xalqining etnik jihatdan ko'p tarmoqli va serildizli bo'lishi milliy mentalitetimizda barcha ijtimoiy qatlamlar uchun umumiy jihatlari, jamoa manfaatlarini himoya qiluvchi fazilatning rivoj topishini taqozo etib kelgan. Xalqimizdagi bag'rikenglik, hotamtoylik, mehmondo'stlik, g'am-anduhli paytlarda hamdardlik, yelkadoshlik fazilatlarini ana shu jamoaviy yakkilikni ta'minlash, til va dil, fikr birligini saqlash ehtiyojlaridan tug'ilgan va sayqal topgan. Umuman olganda, O'zbekiston jamiyati turli din vakillariga bag'rikenglik munosabatida bo'ladi, lekin missionerlik faoliyatiga qarshidir. Aholi qadimdan dunyoviy qarashlarga va bag'rikenglikka asos solib kelgan.

Ma'lumki, tabiiy-ijtimoiy shart-sharoitlar asosida har bir millatning jismoniy, ruhiy-ma'naviy kamoloti, professional mahorati, umuminsoniy madaniyat xazinasiga qo'shgan hissasi, kundalik turmush quvonchlarini va tashvishlarini tahlil qilish qobiliyatlari turli darajada, turli holatda bo'ladi. Millat mentaliteti faqat ajdodlar tomonidan qoldirilgan madaniy meros xazinasini bilan belgilanmaydi. Balki shu millatga mansub kishilarning insoniy fazilatlarining shakllanganlik darajasi, individual xislatlari, professional qobiliyatlari, kundalik hayotdagi xulq-atvori, xatti-harakati namoyon bo'ladi³.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning tarixiylik, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, xronologik kabi usullaridan foydalanildi. Mustaqillik yillarida va keyingi davrlarda O'zbekistonda yoshlar siyosiy faolligining mafkuraviy omillarini tashkil etishning huquqiy asoslarini tashkil etishning huquqiy asoslarining mustahkamlanib borishi mavzusini tadqiq etishda tadqiqotlar va mavzuga doir adabiyotlar hamda arxiv materiallari nazariy asos bo'lib xizmat qilgan. Manbalardan olingan ma'lumotlar tahlili mavzuga xolisona, ilmiylik va tarixiylik qoidasi asosida yondashuvni talab etadi. Yuqorida ta'kidlangan usullardan foydalanish natijasida quyidagi ilmiy

¹ <http://dba.uz/wp-content/uploads/2019/06/B8-31-05-19.pdf>. <http://dba.uz>

² Ashirov A. *U'zbek milliy mentaliteti haqida bazi mulohazalar. "U'zbek xalqining kelib chiqishi: ilmiy-metodologik ёндашувлар, этногенетик ва этник тарих"*. Toshkent, 2004. – B. 78.

³ <http://library.ziyounet.uz> ozbekiston_izhtimoiy-siyosiy_hayotida_manavijaxloqji_institutlarning_orni_.pdf

yangilik sifatida o'rganildi: yoshlarni fuqarolar sifatida shakllantirish, siyosiy ijtimoiylashuv jarayonida, inson o'ziga xos qadriyatlar va yo'nalishlar tizimini o'rganganida, siyosiy rollarni bajarish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga ega bo'ladi. Yoshlar o'zlarining siyosiy huquq va burchlariga mos keladigan siyosat haqida aniq ma'lumotga ega bo'ladilar. Siyosiy guruh, millat bilan identifikatsiya qilish, siyosiy tizimga jalb qilish tuyg'usi paydo bo'ladi. Nihoyat, yoshlar jamiyatning siyosiy tizimiga oid normativ qarorlar bo'lgan qiymatga asoslangan yo'nalishlarni shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari. Milliy mentalitet har bir millatda har xil bo'ladi. Aynan bir hodisa yoki voqeaga turli millat vakillari turlicha yondashadilar. Chunonchi, atrof-muhitda sodir bo'lgan tabiiy-ijtimoiy o'zgarishlarga bir millat qiziqqonlik, jo'shqinlik, keskinlik, murosasizlik bilan munosabat bildirsa, boshqa millat vakillari, xuddi o'sha voqea yoki hodisaga sabr-toqat, chidamlilik, vazminlik, andishalilik, murosaya madoraga kelish qoidalariga asosan munosabatda bo'ladilar. Yuqorida sanab o'tilgan milliy o'ziga xoslikning birinchi xususiyatlari G'arb va Janub xalqlariga, ikkinchi guruhdagi xususiyatlar Sharq va Shimol xalqlariga mansub ekanligini ilmahli allaqachonlar e'tirof etganlar⁴.

O'zbekning o'ziga xos milliy xususiyatlaridan biri azaldan jamoa bo'lib yashashga moyillikdir. Shuningdek, kattalarni hurmat qilish, farzandlarga g'amxo'rlik qilish, ochiq ko'ngillilik, millatidan qat'i nazar odamlarga hayrixohlik bilan munosabatda bo'lish, o'zgarar kulfatiga hamdard bo'lish va o'zaro yordam ko'rsatish tuyg'usi kishilar o'rtasidagi insoniy munosabatlarning me'vori hisoblanadi⁵. Umuman olganda, o'z Vatanga mehr-muhabbat, mehnatsevarlik, ustozlarga, ma'rifatparvarlarga nisbatan alohida hurmat-ehtirom O'zbekiston aholisiga xos fazilatdir.

Jamiyatning mustahkam va siyosiy barqaror taraqqiyotiga mamlakat o'zining demokratik rivojlanish yo'lini tarixiy an'analar, diniy boyliklar va xalqning mentalitetini hisobga olgan holda erishadi. O'zbekiston Respublikasida negiziy o'zgarishlarni amalga oshirish strategiyasi va taktikasi uchun aynan shunday yondashuv xos.

Ma'lumki, qadimiy va saxovatli zaminimizda ko'paslar davomida turli millat va elat, madaniyat va din vakillari tinch-totuv yashab keladi. Mehmondo'stlik, ezigulik, qalb saxovati va tom ma'nodagi bag'rikenglik xalqimizga doimo xos bo'lgan va uning mentaliteti asosini tashkil etadi⁶.

Yangi O'zbekiston strategiyasida jamiyatlarning xalqaro modernizatsiya va yangilanish tajribalari hamda asrlar davomida to'plangan milliy an'analar, tumush tarzi, axloqiy va diniy boyliklarga tayanganligini ko'rish mumkin. Demak, adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etish O'zbekistonda yashayotgan xalqning, millatning mentaliteti bilan bevosita bog'liqdir. Ammo bundan O'zbekistonda yashayotgan boshqa millatlarning mentalitetini inkor etish, degan ma'no kelib chiqmaydi. Chunki umuminsoniy qadriyatlarni e'zozlovchi adolatli tumush tarzini barpo qilish uchun odilona ijtimoiy harakatlarda milliylik ham e'tirof etilishi shart. Inson ma'lum jug'rofiy hududda yashab faoliyat ko'rsatar ekan, u albatta, u yoki bu elatga, millatga mansub bo'lib, o'zining aql-idrokini, zehni, ongli faoliyatini adolatparvar jamiyat qurishga bir xil safarbar etadi. Shuning uchun ham har qanday xalqni xalq qiladigan, millatni millat qiladigan uning mentaliteti hisoblanadi. Chunki milliy mentalitetda har bir xalqning

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. <http://dba.uz/wpcontent/uploads/2019/06/B8-31-05-19.pdf>
<http://dba.uz>
2. Аширов А. Ўзбек миллий менталитети ҳақида баъзи мулоҳазалар. "Ўзбек халқининг келиб чиқиши: илмий-методологик ёндашувлар, этногенетик ва этник тарих". Тошкент, 2004, – Б. 78.
3. Аширов А. Ўзбек миллий менталитети ҳақида баъзи мулоҳазалар. "Ўзбек халқининг келиб чиқиши: илмий-

орзу-умидлари, мақсад-муддаolari, erkin hayot va adolatli tuzumda yashashi o'z ifodasini topgan.

O'zbekistonda adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida milliy mentalitetning roli haqida fikr yuritilganda, istiqbol mafkurasining negizlaridan biri bo'lgan milliy iftixorning bu ijtimoiy-siyosiy masalalar bilan chambarchas bog'liq ekanligini e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Milliy iftixor o'zbek millatining o'zligini anglash, o'ziga xos tili, madaniyati, san'ati, urf-odatlar, tumush tarzi, kiyinishi, an'analar, rasm-rusumlari, boy ma'naviy-tarixiy obidalari bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy jarayon hisoblanadi. Bunday ijtimoiy adolatli jamiyat qurishga safarbar etish ijtimoiy hayot ehtiyojlaridan kelib chiqadigan qonuniyatdir. Chunki bu bevosita milliy mentalitetning mazmuni va mohiyatidan kelib chiqib, demokratik tamoyillarni adolatli tumush tarziga tatbiq etishda asosiy omillardan biri sifatida xizmat qilishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Biz bugun Yangi O'zbekiston jamiyatini qurish yo'lida harakat qilmoqdamiz. Shu bois har bir fuqaro taraqqiyot strategiyasini bilmog'i, anglamog'i va uni hayotga joriy etmoq uchun o'zining bor imkoniyatlarini shu ishga safarbar etmog'i lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, jahon miqyosida o'zbek xalqi mehr-oqibatligi, mehmondo'stligi, iymonli, e'tiqodliligi, mehnatsevarligi kabi insoniy fazilatlarini o'zida mujassamlashtirgan millat sifatida tanilib borar ekan, undan unumli foydalanish ijtimoiy hayot talabidan kelib chiqadigan ma'naviy ehtiyojdir. Adolatli ijtimoiy hayotning bunday ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish, ularni odillik yo'li bilan kishilar tumushiga tatbiq etib borish fuqarolik jamiyatini qurishning mohiyat va mazmuni bilan uyg'unlashib ketadi. Bu jarayon esa, siyosiy mentalitetda yorqin namoyon bo'ladi.

Istiqbol sharofati bilan o'zbek millati siyosiy mentalitetining tarkibida sifat o'zgarishlariga olib kelgan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar yoshlarning, jumladan, ularning intellektual va dinamik qismi ishni ochuvchi talabalarga aniq ta'sir ko'rsatdi. Bu muammoning ahamiyati shundaki, siyosiy mentalitet har bir mintaqaning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy xususiyatlariga, aholining etnik tarkibi va mamlakatning ma'lum bir qismiga xos bo'lgan boshqa omillarga bog'liq holda ma'lum mintaqaviy xususiyatlarga ega. Shuning uchun ham bu muammo menga turli ijtimoiy guruhlardagi siyosiy mentalitetni ochib berishga imkon beradi.

Yoshlarga bo'lgan ishonch – milliy ruhni va tashqi kengayishni saqlab qolish, madaniyatlar muloqoti va qiymat tizimlarini yo'q qilishning uzoq muddatli jarayon hisoblanadi. Bugungi kunda yoshlarning bizning kelajagimiz ekanini e'lon qilish, lekin aslida uning mas'uliyatsizligidan qo'rqib, yoshlarning bevosita emasligini aytish – bu hech qanday yaxshi narsaga olib kelmaydigan zaif siyosatdir. Biz yoshlar harakati haqida aniq baho berishimiz kerak. Shu asosda, davlat va jamiyat yoshlar uchun iqtisodiyot, fan, madaniyat, siyosat sohasida yuqori vazifalarni qo'yishi va yoshlarning bu yerda va hozir amaliy natijalarga ega bo'lishlari uchun taklif etilayotgan yechimlarning dastlabki shart-sharoitlarini ta'minlashi kerak.

Umuman olganda, yoshlar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirish, fuqarolik jamiyati barpo etish, huquqiy davlat qurish, xalqaro munosabatlarni mustahkamlash yo'nalishidagi o'zgarishlarni davom ettirishning katta merosxo'ri hisoblanadi.

методологик ёндашувлар, этногенетик ва этник тарих". Тошкент, 2004, – Б. 78.

4. O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy hayotida manavijaxloqij institutlarning omi.pdf.
<http://library.ziyounet.uz>

5. Хоназаров Қ. Ижтимоий ҳаёт ва янги урф-одатлар. – Тошкент: Ўзбекистон, 1987. – Б. 20.

6. ozbekiston_ijtimoiy-siyosiy_hayotida_manaviy_axloqij_institutlarning_omi.pdf.
<http://library.ziyounet.uz>

⁴ Хоназаров Қ. Ижтимоий ҳаёт ва янги урф-одатлар. –Тошкент: Ўзбекистон, 1987. – Б. 20.
⁵ O'zbekiston_ijtimoiy-siyosiy_hayotida_manaviy_axloqij_institutlarning_omi.pdf.
<http://library.ziyounet.uz>

⁶ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2021 йил. – Б. 305.